

Дејан Ајдачић

НОВЕ СЛОВЕНСКЕ РЕЧИ И МЕТАФОРЕ НА ИНТЕРНЕТУ (АПРИЛ 1999)

Огроман број словенских страница на Интернету, који се свакодневно умножава, открива филолозима интересантне аспекте контакта најновије, наднационалне информационе технологије и националних језика, као и посебно важно питање избора слова који одговарају појмовима и радњама у светској електронској мрежи, те питање односа изабраних речи према енглеским називима. Украјински, руски, пољски, српски и други словенски аутори праве буквални или слободни превод енглеских речи, уводе национално специфичне речи и метафоричке исказе које говоре о представи о Интернету и његовом поимању у оквиру словенских култура. Неспорна је чињеница да се језици мењају у простору Интернета: улазе нове речи, а већ постојеће речи добијају нова значења. Но, поред наведених начина утицаја Интернета на језик, језик сам по себи делимично моделују представе о раније непознатом виртуелном електронском свету раније већ постојећим речима.

Овај прилог осветљава неке од појава које је Интернет унео у словенске језике крајем 20. века. С разлогом треба претпоставити да ће, с даљим ширењем Интернета, те промене у оквирима националних култура у будућности бити још значајније, јер се број стваралаца, истраживача и корисника Интернета непрестано повећава, укључујући специфичности светске мултимедијалне мреже. О продору Интернета у свакодневни живот сведоче и посебне радио и ТВ емисије, филмови, услуге, електронска пошта и др.

У разматрању језика на Интернету изузетно је важно питање односа националних језика с енглеским, на коме је први пут разрађена већина Интернет појмова. У словенским земљама продаја програма на националним језицима по закону није обавезна, у њима су врло распрострањени програми с црног тржишта, у којима су задржане оригиналне команде и упутства. Са енглеског се се по правилу не преводe упутства за кодни распоред слова (win, dos, koi8, cp1250); ауторско-техничка реализација Интернет страница (webmaster, webdesigner); скраћенице електронских протокола (URL, ICQ, MIRC, ftp, http://www). Сервис електронске поште најчешће се

налази у енглеској форми: e-mail, email. Каткада компјутерски специјалисти од енглеских речи образују рђаве речи, словенске само по граматичкој форми – *даунлодован* (downloaded) и др.

Већ је указано да постоје енглеске речи које се задржавају у оригиналу или у транслитерацији и речи које се преводе. Без обзира на то што постоје одговарајући словенски буквални преводи неких речи, чешће се срећу енглеске речи, на пример: *user, chat, site, website*, и чак и њихове транслитерације: *јузер* (корисник), *чат* (истовремена двосмерна комуникација с могућношћу учешћа неколико корисника), *сајм, вебсајт*. Посебну пажњу привлаче речи које одређују правац кретања: *обратно, вперед, назад*.

Но, обратимо пажњу на неке речи на словенским Интернет страницама и по њиховом односу ка другојезичном изворнику. Најважнија Интернет реч – *site*, која одређује збир свих страница на једној Интернет адреси, до сада није добила одговарајући превод. Превод речи *site* у словенским језицима (место) не звучи довољно прикладно. Руској речи *узел* (у значењу сајт), пак не одговара додавање име власника, личности или фирме. У српском и пољском језику користи се појам Интернет презентација. Ако скраћенице електронских протокола, сасвим разумљиво, и не треба преводити, то изазива чуђење непостојање слободног превода или још пре одговарајуће речи за енглеско сајт.

Биће интересантно осмотри и судбину енглеске речи *net* – мрежа. Она се често среће у називима фирми које продају Интернет услуге – *Farlepnet* (Одеса), *Junet, Eunet* (Београд), у означавању националне мреже – *Рунет* (руски Интернет), у насловима часописа *ИнтерНЕТ*. Превод речи *нет* – мрежа, среће се у свим словенским језицима. Игра речи пасти у мрежу, означава одређени вид зависности од Интернет живота, али се ослања и на поглед на свет рибара – бити ухваћен као риба.

За означавање времена активног присуства на Интернету или времена одсуства с мреже – *on line / of line* – користе се изрази – *бити на мрежи / не бити на мрежи*. Тако се, на једној страници у дискусији о електронској књижевности, одсуство иначе уобичајено присутног саговорника коментарише: „А Горный вообще оффлайн. Заболел может“.

Уколико се енглеска Интернет лексика ослања на наслеђе класичних језика (*cyber* – кибер, *electronic* – електронски, *електронний, virtual* – виртуелни) интернационално коришћење ових речи олакшава и њихово укључивање у словенске језике. Они се јављају у новим речима: *киберпростор, киберцивилизација, кибержурнал* и у изразима *виртуелна личност, виртуелни свем, виртуелна библиоотека*. Такве речи су темељи у текстовима и књигама савремених културолога који се занимају савременим добом и нивоима реалног постојања личности, света, информација и дела. Велика

семантичка засићеност ових речи дозвољава и заслужује и шире истраживање.

Енглеска реч *home page* може да се задржи, транслитерује, представи у виду кућице, преведе као *домашњая смраница*, *лична смраница*, а код Руса је измишљена и прихваћена реч *хомјак*. Она може да означава странице на којима човек представља себе лично и (ређе) главну, почетну или основну страницу. Ужи је појам одређен на српском Интернету као лична презентација. На руском за хоум-пејџ је измишљена реч *особњак*. Мирза Бабаев у тексту „Апологија хоумпејџа“ у четрнаестом броју електронског часописа *ИнтерНЕТ*, поред општих црта, указује и на разлике између реалног и метафоричког поимања куће:

Виртуелна кућа се разликује од реалне својом непредметношћу: овде нема зидова, столова или столица, постоје само текстови, слике, звуци – информација, коју не треба додирнути. Друга особеност – прозирност: гост овде може бити свако, а не само онај кога смо ми позвали. Ако у тој кући ипак постоје зидови, они су прозачни, прозирни за сваки поглед, као собе у кристалном дворцу.

Без обзира на то што Бабаев не помиње Кристални дворца Достојевског (*Записи из подземља*) и роман *Ми* Замјатина, он изазива полемичку асоцијацију са антиутопијским тумачењем света, у коме човек не може да се сакрије од других. На домаћој страници, сваки човек бира свој начин представљања, а други уопште нису обавезни да је посећују.

Интересантан, мада релативно редак пример коришћења речи „дом“ среће се у руском *домой*, којим се одређује правац кретања ка основној Интернет страници. Уместо речи *home*, среће се на словачком *hlavni stránka*, на српском *главна страница* и сл.

Одступање од буквалног превода енглеских речи и коришћење руских, у ширем семантичком пољу, јавља се у следећим примерима: *ссилка* (уместо буквално *связь*), *искалка* (поред *поисковая система*, за *search engine*), *особњак* (за *home page*). Речи образоване на словенској, национално специфичној лексичкој основи, помоћу општеприхваћених интернационалних суфикса, јавља се на руским страницама о књижевности на мрежи, изведеним из речи *сеть* – нпр.: *сетера* (*сеть* + */лет/ера* = мрежа + књижевност), *сетератор* (*сеть* + */лит/ератор* = књижевник који пише литературу на мрежи), *сетеризм* (по моделу образовања ознака уметничких праваца као нпр. футуризам = књижевни правац заснован на стварању на мрежи).

Проширење лексичког фонда словенских језика увођењем речи са Интернета произлази из појаве нових појмова, представа и поступака. О језичким променама под утицајем Интернета говоре и нова значења већ постојећих речи.

Фигуративност језика у говору о Интернету представља необично интересантну и за људе који се баве језиком и културом важну појаву. У четвртом броју руског електронског часописа *ИнтерНЕТ*, Роман Лејбов, филолог из Тартуа, у тексту „Јзык рисуе Интернет“ побуђен позивом редакције читаоцима да нацртају светску електронску мрежу и разматрањима Џорџа Лејкофа из Берклија о метафорици Интернета, развио је мисао о метафоричким представама простора и кретања у електронској мрежи. *Дворец информации и свалка, Большая дорога и помойная яма, Океан и Паутина* у прилогу Лејбова представљају крајње половине метафоричког сликања Интернета. Значења унесена у ове метафоричке представе јасно оцртавају громадност Интернета. Доживљај огромног простора изражава се следећим опозицијама: пријатно – непријатно, вредно – безвредно, слободно – ограничавајуће. Занимљиво и семиотички сасвим засновано аутор је повезао тријаду кућа – шума – пут (дом – лес – дорога), са означавањем митолошке тријаде свој – туђ – прелазни простор. Интернет се у руском језику описује пре као затворен самодовољан простор. У овом тексту Лејбов се није освртао на слику Паучине као метафоре за руски Интернет, којој је дао значајан допринос. У популаризовању ове метафоре, којом се пре сугерише опасна испреплетеност нити на мрежи, но сама структура, Лејбов користи виртуелну личност Маја Иванича Мухина, у чијем је презимену садржано иронична асоцијација на муве. У оценама руских књижевних Интернет страница, овај тобожњи пензионер је у рубрици „Перелетные Мухи“ електронског *Журнала*, давао оцене бројем мува. О широкој распрострањености метафоре Паутина сведочи низ примера, па и наслов страница са интервјуима најзначајнијих личности руског Интернета: „Классики русской паутины“. Дмитриј Мањин је рекао: „Паучина одриче Еуклидову метрику физичког простора који насељавамо у корист чудне Платонове метрике, где се растојање не одређује по сличности, већ по сродности“.

Интернет као веома посећена изложба многобројних, разноврсних садржаја, погледа, информација често се назива *базар, пијаца (ринок), буваљак*. Увек се наглашава непрегледност простора, а сам назив или контекст понекад прати негативна оцена. Поједини сегменти Интернета усмерени су на електронско сакупљање и архивирање текстова, с мањим или већим правом, називају се електронским библиотекама или архивама. Често се библиотекама придају имена њихових твораца (библиотека Евгенија Пескина, Максима Мошкова, Алекса Фарбера и др.) или име неког важног ствараоца у историји културе (електронска библиотека „Пројекат Растко“, названа световним именом првог српског књижевника и оснивача српске цркве), руски пројекат „Вавилон“ подсећа не само на старину, већ и на Борхесову вавилонску библиотеку.

Метафоре кретања по Интернету су разне, али су веома интересантна њихова национална обележја. Лејбов пише да енглески глагол *to surfe*, подсећа на препланула и мишићава тела на Хавајима, морску со и одмор. Ни тај, као ни глагол *navigate* не срећу се у одговарајућим преводима на словенске језике. Гусари из Клуба гусара Валере Колпакова могу да се посредно повежу са пловљењем по Интернету. Руси највише употребљавају глаголе *бродить* (уп. *бродилка*, *бродяга*, *Сетевой странник*) и *лазатъ*. Коментаришући семантичко поље ове речи, Лејбов пише: „Уопштено говорећи, људи ретко пузе – то је пре свега прерогатив животиња, а у најбољем случају – деце или пијаница“. На српском у означавању кретања по Интернету срећу се глаголи *шетати*, *посетити*, *обилазити*, *лутати*. Доживљај Интернета је одређен и стајалишном тачком самог посетиоца на мрежи: о спољашњем поимању говоре предлози „на“, „по“, док предлог „у“ говори о доживљају Интернета изнутра.

Принцип игре веома присутан у језику Интернета, јер се Интернет доживљава као простор слободe стварања и самоизражавања. Слобода као стваралачки принцип произлази из виртуелне природе мреже и лако доводи до измишљања личности које реално не постоје. Низ виртуелних имена и надимака руског Интернета потврђују склоност Интернет стваралаца ка игри са идентитетом: *Бук*, *Баос*, *Гран'е де Касан'як*, *леди Шелли*, *ппп*, *наблюдателъная Машиа*, *бабушка Жириновского*, *гусарски поручник*. Мистификација као саздавање света, који постоји само виртуелно, шири се и у књижевним Интернет експериментима и играма: лимерики Ратнера, интерактивни хипертекстуални роман с насловом *Роман* који је зачео Лејбов, игре гусара Колпакова, киберпанку блиске некрофилне игре леди Шели, игре налик на јапанске поетске форме – буриме Дмитрија Мањина, пројекат Артема Лебедева Н.Ж.М.Д. – „Название желающие могут додумать“ и др. Посебно важна за судбину књижевних игара на Интернету су сложеност правила, очекивани ниво креативности, хипертекстуална отвореност (затвореност), а језички аспекти тих текстова делимично су предодређени правилима саздавања одређеног жанра.

Завршавајући осврт о односима Интернета у српској и руској култури, могуће је још једном поновити да се нове чињенице и представе, које произлазе из развоја светске електронске мреже, одражавају и у словенским језицима. Утицај енглеске лексике сасвим је разумљив, али се међујезичке везе јављају на различите начине: од позајмица, транслитерација и морфолошких адаптација страних речи до превода, прерада и стварања нових речи. Интернет се показује као изузетно интересантан извор за језичка истраживања и с тачке његове лексике, и с тачке гледишта језика, који се рађа при стварању виртуелних светова.

Први пут објављено на руском језику: Новые славянские слова и метафоры в Интернете // *Мова і культура*, Київ, 2000, вип. 2, с. 9–14.